

Hjelpekilden Norge
Org: 998 641 233
www.hjelpekilden.no

Innspill til Sekretariatet for Barnevoldstutvalget: BARNES OPPVEKST I STRENGT RELIGIØSE MILJØER I NORGE

Hjelpekilden Norge er en frivillig organisasjon som jobber med hjelp og støtte til mennesker i utfordrende religiøse bruddprosesser. Vi har nærmere 400 henvendelser årlig, og de fleste av våre brukere har bakgrunn fra lukkede, dels lukkede, eller ytterliggående religiøse miljøer.

Ved siden av å tilby likemannsarbeid, ønsker vi å også snakke våre brukeres sak i offentligheten. Barns oppvekst i strenge religiøse miljøer er derfor en av våre hjertesaker.

Kan barn i strengt religiøse miljøer være særskilt sårbare for å bli utsatt for vold, overgrep og omsorgssvikt?

Oppdragervold:

Svært mange av våre brukere kan dessverre fortelle om en barndom preget av fysisk vold fra foresatte, og at denne volden var vanlig i trossamfunnet, samt oppmuntret fra ledelsen i trossamfunnet begrunnet med bibelvers. Selv om det har vært store endringer i mange trossamfunn i takt med endringer i storsamfunnet når det gjelder holdninger til oppdragervold, så kjenner vi til at det fremdeles er mange trossamfunn i Norge der man har en kultur for oppdragervold, samt at dette stadig oppmuntres fra trossamfunnets ledelse.

Utfordringen her er når et trossamfunn setter bibelsk lære/ doktriner over Norges lover. En annen utfordring er trossamfunnets grad av lukkethet overfor storsamfunnet. Mange trossamfunn har et verdensbilde som innbefatter et fiendesyn på samfunnet utenfor trossamfunnet. Fiendesynet forklarer dobbeltkommunikasjon fra trossamfunnet til storsamfunnet, budskapet er viktigst og rettferdiggjør dobbeltkommunikasjonen.

Seksuelle overgrep:

Alarmerende mange av våre brukere kan fortelle at de har vært utsatt for seksuelle overgrep. Bare et mindretall har opplevd at deres overgrepssaker har blitt forfulgt strafferettslig. Isteden har de opplevd at saken ble håndtert internt, noe som har flere problematiske sider ved seg.

Seksuelle overgrep som bibelsk synd framfor straffbar handling: En masteravhandling fra 2012¹, undersøkte årsaken til hvorfor mange overgrepssaker ikke blir straffeforfulgt. Norbakken fant at noe av forklaringen lå i at miljøene manglet tradisjon for å snakke om seksualitet og skille dette fra seksuelle overgrep. Forsamlingslederne brukte ord som *fristelse, begjær, synd, fortapelse og lyster* når de blant annet ble spurt om holdninger til seksuelle overgrep og forebygging av overgrep. I forbindelse med seksuelle overgrep blir det å ikke ha et språk som ikke gir rom for å spørre om dette er lovlig eller kriminelt, svært vanskelig.

Dette betyr at når det har skjedd et seksuelt overgrep i en menighet, så er det da den bibelske synden som er i fokus, ikke den kriminelle hendelsen. Ved behandling av all synd, også seksuelle overgrep, skal synderen (overgriper) be om tilgivelse. Når forsoning er oppnådd, er synden ute av verden, og man skal gå videre. Det blir vist til bibelske prinsipper knyttet til plikt til å tilgi og legge saken bak seg.

Utfordringen her er at man mangler tilstrekkelig kunnskap om seksuelle overgrep når man kun ser seksuelt misbruk i bibelsk kontekst. Man kan stille videre seg spørsmålet om lederne er i stand til å se seksuelle overgrep i et maktperspektiv.

Internjustis framfor strafferettslig oppfølging: Mange religiøse miljøers praksis med *internjustis* i overgrepssaker, har i saker vist seg uheldig med tanke på gjentakelsesfaren. Hvorfor blir ikke overgrepssaker i mange tilfeller straffeforfulgt juridisk?

Flere av informantene i Norbakkens masteroppgave mente at de overgrepsutsatte presses til tilgivelse og forventes å legge saken bak seg, og at ordninga i praksis dermed forhindrer at en overgrepssak blir brakt inn for retten. Samtidig viste hun at lojalitetsbåndene mellom medlemmene i forsamlingen var svært sterke, og for den som er blitt utsatt vil det å sette ord på det medføre å peke på en av sine egne, som man har en nær relasjon til og vil treffe i ulike sammenhenger. Denne *lojalitetsfølelsen* er den samme forklaringsfaktoren som brukere fra andre religiøse miljøer hos oss forteller om, når de skal forklare hvorfor saken aldri ble anmeldt til politimyndighetene.

Lojalitetsfølelsen er relatert til miljøer med *kollektivistiske verdier*, der hensynet til gruppen kommer foran individet. I sum kan vi derfor se en beskrivelse av en *kristen æreskultur* som er preget av et sterkt indre samhold og en praksis med å ordne opp i problemer innad i nettverket, kombinert med lojalitet og forventninger om å ivareta nettverkets ære utad. I forbindelse med seksuelle overgrep fører dette til en taushet, som følge av at en utsatt risikerer å komme på kant med så å si alle i nettverket sitt dersom de forteller om overgrep.

Noen av våre brukere har fortalt at foreldrene eller menighetens tilsynsmenn har advart mot anmeldelse av overgrepssaken, da de vil bringe trossamfunnets navn i vanry. Andre har forklart at de selv har ønsket å ta opp saken internt, av samme årsak. Deres lojalitet til trossamfunnet og ønske om å beskytte trossamfunnets ry har dermed vært avgjørende for å holde saken internt.

¹ "Når ord mangler – om seksuelle overgrep i luthersk-læstadianske miljøer", Ellen Norbakken (2012)

Når selv pårørende til et overgrepsoffer velger å tie om et overgrep, så er ikke intensjonen å beskytte overgriperen. Intensjonen er å beskytte gruppen, å bevare æren. Men konsekvensene har ofte vært at overgriper i praksis har kunnet fortsette sine overgrep, med fatale konsekvenser for de overgrepsutsatte.

Utfordringen her er å kjenne til disse mekanismene for å kunne jobbe videre med forebygging og beredskapsplaner for seksuelle overgrep.

Restriktiv holdning til seksualitet legger grobunn for overgrepskultur: Selv om noen kan hevde at det antagelig ikke er flere overgrep i trossamfunn enn i samfunnet for øvrig, så sier likevel forskning innen sexologien at i miljøer med *restriktiv holdning til seksualitet*, så er det større forekomster av seksuelle overgrep enn i andre². Videre har sexologien vist at seksuell undertrykkelse i barndommen er en viktig faktor i det å utvikle seksuell overgrepsadferd, dette kommer tydelig fram i psykoterapien av mennesker som har begått seksuelle overgrep. Skal et trossamfunn redusere framtidige overgrep så er det derfor ikke nok at de fordømmer overgrep, men at de skaper et miljø som ikke undertrykker seksualitet, dvs der de ikke knytter seksuell lyst og onani til skam, eller fordømmer homoseksualitet eller sex utenfor ekteskapet.

Utfordringen her ligger i at mange trossamfunns identitet er knyttet til det å ta avstand til storsamfunnets moralnormer, og da spesielt seksualitet. Sterk kontroll over medlemmenes seksualitet er noe av miljøenes viktigste suksessfaktor for å ha kontroll på medlemsmassen.

En annen utfordring i denne forbindelse er relatert til religiøse privatskoler. Som en nylig sak fra Alta³ forteller, så er det ikke uvanlig at kristne privatskoler sensurerer lærebøker med informasjon om kropp og seksualitet. Når elever kommer fra kristne hjem der de ikke lærer opp seksualitet eller overgrepsproblematikk, er det spesielt viktig at skolen gir den informasjonen de trenger. Uten kunnskap er elevene språkløse overfor overgrep hvis dette skulle skje dem, og har dermed et dårligere utgangspunkt for å kunne beskytte seg selv.

Psykisk vold og omsorgssvikt:

Basert på en rekke barndomsskildringer vi har fått fra mennesker som har forlatt lukkede trossamfunn, så er det særlig tre faktorer som utkrystalliserer seg: Trossamfunnets verdensforståelse, trossamfunnets gudsbilde, og kollektivistiske verdier.

Synet på sykdom og lidelser: Enkelte trossamfunn anser fysiske og psykiske sykdommer som et tegn på at man ikke tror nok, at man har syndet eller har et dårlig forhold til Gud. Dette har gjort ungdommer har motsatt seg medisinsk behandling, i den tro på at kun forholdet til Gud kan gjøre dem friske igjen. For barn med kroniske lidelser har dette verdenssynet vært svært belastende og ikke minst angstskapende.

Endetidsperspektivet skaper usunt oppvekstmiljø: Mange strengt religiøse miljøer har et endetidsperspektiv, som betyr at vi lever rett før Dommedag, der rettroende og ikke-troende skal dømmes av Gud. Når de i tillegg anser sin religion som den eneste *sanne*, så blir

² "Erotikk og fundamentalisme", Thore Langfeldt (2007)

³ https://www.nrk.no/norge/kristen-skole-fjerner-sider-om-pubertet_-_det-er-sensurering-1.13162063

endetidsperspektivet reellt, og religionen handler ikke lenger om tro, men om liv og død.

Barndomsskildringene forteller om foreldre som oppriktig har trodd at deres barn vil lide en alvorlig skjebne i nær framtid hvis de ikke er godkjent av Gud. For foreldrene har det derfor vært naturlig å ta i deres øyne nødvendige grep for å sikre at barnet blir godkjent av Gud, noe som kan innbefatte metoder som trusler, vold og isolasjon.

Negativt gudsbilde og psykiske lidelser: De fleste av våre brukere har bakgrunn fra trossamfunn som forholder seg til en streng og straffende Gud. Barndomshistoriene forteller at hvis de ikke trodde nok, gjorde nok eller hadde riktig adferd i hendhold til trossamfunnets normer, ble det forkynt at de ville bli straffet av Gud, ved å bli overlatt til onde ånder ved å mist Guds gunst, ved å dø i et Ragnarokk der Gud griper inn og dreper de vantro, eller ved å ha utsikt til å havne i et helvete etter livets slutt.

En amerikansk studie⁴ viste at mennesker som tror på en sint straffende Gud har større sannsynlighet for å ha en rekke psykiske lidelser. Undersøkelsen viser at for de som tror at Gud er sint og vil straffe syndere, virket troen å være knyttet til negative symptomer som depresjon, sosial fobi, besettelse, tvang, paranoia og ulike angstlidelser. Videre viste undersøkelsen at tro på en tilgivende og kjærlig Gud blir assosiert med positive psykologiske trekk, og kan virke beskyttende mot psykiske lidelser.

I vårt arbeid er det tydelig at det er svært traumatiserende for barn å vokse opp med et negativt gudsbilde. De forteller at de stadig ble påminnet at Gud vil straffe dem for å gjøre eller tenke galt, enten ved Dommens dag der Gud vil drepe de som ikke er godkjent av ham, eller ved at Gud trekker bort sin beskyttende ånd slik at onde ånder eller demoner skader barnet. Med denne virkelighetsforståelsen står man i fare for å utvikle angst fra tidlig alder.

En stor andel av våre brukere har hatt behov bearbeiding av traumer relatert til et negativt gudsbilde, og svært mange har også utviklet langvarig eller kortvarig arbeidsuførhet som følge av disse etterreaksjoner.

Gruppemedlem framfor individ: Skam, skyld og selvutslettelse

Til forskjell fra mange andre trossamfunn, så har våre brukere opplevd at troen ikke er noe man har, men noe man er. Man er først og fremst et medlem av trossamfunnet, alt annet kommer etter. Dette er i tråd med at trossamfunnet er preget av kollektivistiske verdier, der hensynet til gruppa kommer foran individet. Mange har derfor følt at deres ekte identitet har blitt kvalt, undertrykt og korrigerert slik at den blir i samklang med trossamfunnets oppfatninger og definisjoner av rett og feil måte å være menneske på.

Hvis man som medlem noen gang forsøker å sette seg selv først, hvis man forsøker å nyte livet, vil man ofte føle skam, skyld og redsel. Ens følelser, tanker og handlinger vil være under konstant overvåkning, og selvfornektelse og selvutslettelse blir sentralt, noe som fører til at man nærmest er i en paranoid beredskap for den stadige nærværende faren i form av en usynlig kraft som lett kan lure deg til å tilfredstille egoet, med andre ord bekrefte den du er. Siden de mest naturlige ønsker i livet blir skambelagt får man en konstant skamfølelse.

⁴ "Beliefs About God and Mental Health Among American Adults" i *Journal of Religion and Health* (april 2013)

Man er her i en situasjon der man alltid må fornekte sine egne ønsker, sette de til side for å eventuelt kunne bli oppfylt i et framtidig liv. Et liv som man stadig risikerer å miste dersom man blir åndelig svak og begjærer noe i det livet man lever nå. Alt som stjeler tid eller tanker fra det åndelige er en risiko. Med andre ord fornekter man det nåværende livet, og det naturlige innholdet i dette livet. Når man fornekter livet på denne måten, når ens liv isteden er preget av skam, skyldfølelse og overvåkning av ens følelser, tanker og handlinger, er det forståelig at mange opplever depresjon og selvmordstanker. Alle vi som jobber med Hjelpekilden kjenner dessverre til personer som har tatt sitt eget liv, som har vurdert å ta sitt eget liv, eller som stadig sliter med selvmordstanker etter å ha gjennomgått en religiøs bruddprosess. En overvekt av våre brukere har også opplevd kortere eller varig arbeidsuførhet som følge av sine psykiske etterreaksjoner.

Konklusjon: Barn i risikomiljø?

Et risikomiljø defineres som et miljø som kan skade barns helse eller utvikling. Slike miljøer kan føre til depresjon, stress og adferdsforstyrrelser. Barnekonvensjonen tar også opp viktigheten av barns utvikling, spesielt fremheves artikkel 6: Alle barn har rett til å overleve, leve og utvikles. Artikkelen handler ikke bare om barnets fysiske helse, men også om den åndelige, moralske, psykiske og sosiale utvikling.

Vi har over vist til det problematiske knyttet til barn som vokser opp i miljøer med et negativt gudsbilde, et kollektivistisk verdisyn og en spesifikk verdensforståelse som avviker fra omverdenen. Videre har vi vist det problematiske knyttet til enkelte religiøse miljøers håndtering av seksuelle overgrep. Er det andre faktorer som kan utgjøre en risiko for barns oppvekstmiljø?

Barn som har vokst opp i lukkede trossamfunn har fortalt om en lang rekke forbud de har måtte forholde seg til i motsetning til andre barn. Her kan man spørre om disse reglene kan være hemmende på personlig utvikling og muligheten for å kunne skape seg sin egen identitet. For mange har reglene ikke bare opplevdes som adferdsregulerende, men også som regler med en iboende trussel: Trussel om å dø på Guds dommedag/ havne i Helvete/ miste Guds Ånds beskyttelse, i tillegg til trusselen om å bli ekskludert fra miljøet.

De fleste som har vokst opp i slike religiøse miljøer kan også fortelle at i deres trossamfunn ble det formidlet at kritisk tenkning er en negativ egenskap. Her kan man spørre seg hva som skjer med beskyttende faktorer som refleksjon og tolkning av egne omgivelser i et slikt miljø.

Hvordan kan man avdekke vold og overgrep mot barn i lukkede trossamfunn/ strengt religiøse miljøer?

Økt kompetanse i det ordinære hjelpeapparatet rundt barn om trange religiøse miljøer. Hvordan man møter man disse barna, hvordan stiller men de rette spørsmålene? Her kunne et kompetansesenter vært en viktig ressurs for det ordinære hjelpeapparatet, men pr dags dato har vi ikke bygd ut et slikt kompetansesenter.

Minoritetsrådgivere i skolen. Dette er et viktig tiltak som er et ledd i regjeringens handlingsplan⁵. Vi foreslår å utvide dette tilbudet til å ikke bare se blindt på etniske minoriteter, men også innlemme religiøse minoriteter.

Hva er utfordringen for forebygging og forhindring av vold mot barn i disse miljøene?

Mye av utfordringene ligger verdensforståelsen, som skaper en større lojalitet til menigheten enn til samfunn og hjelpeapparat. Man har gjerne en skepsis til barnevern, helsesøster og andre i hjelpeapparatet. De har kanskje lært å si det de tror andre ønsker å høre, men de reserverer seg mot å åpne seg. En annen utfordring er: Hvordan kan man tørre å si i fra, når dette vil bli tolket som et opprør mot Gud?

Hvordan skal man klare å åpne det lukkede? Hvis en menighet har et negativt syn på omverden, er det en utfordring å få innsyn i disse miljøene.

Dobbeltkommunikasjon: I mange lukkede religiøse miljøer er budskapet så viktig at det skaper et misforhold mellom teori og praksis, mellom hva som trossamfunnet kommuniserer til omverden og hva de kommuniserer internt.

Manglende kunnskap om oppvekstvilkår i lukkede, dels lukkede eller ytterliggående religiøse miljøer er en av hovedutfordringene for både å forebygge og forhindre vold og overgrep.

Forslag til tiltak:

Trossamfunnet Brunstad Kristelige Menighet har tatt konsekvensen av å tidligere ha oppfordret til oppdragervold, og har i dag utarbeidet en strategiplan mot vold og overgrep⁶. Dette er et eksempel andre trossamfunn gjerne kan oppfordres til å følge, eventuelt kan det kreves at alle registrerte trossamfunn skal ha en egen strategiplan. En slik strategiplan kan for eksempel innebære at noe av den offentlige undervisningen i menigheten går på å ta avstand fra tidligere praksis.

Krav om interne regler for oppfølging av opplysninger om seksuelle overgrep i menigheten.

Undervisning av religiøse ledere om avvergingsplikten, samt kursing i overgrepssproblematikk generelt, for eksempel gjentakelsesfaren.

Kan avvergingsplikten gjøres strengere eller mer spesifikk (dette er en sovende paragraf)? Det er viktig å ansvarliggjøre forstandere som kjenner til overgrep.

Krav om å ta i mot kompetanse utenfor trossamfunnet i forbindelse med overgrepssaker.

⁵ Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger i unges frihet (2013-2016)

⁶ <http://www.brunstad.org/no/om-oss/strategiplan-mot-vold-og-overgrep>

Krav om fremlegging av utvidet vandelsattest for alle som har tillitsverv i en menighet.
Krav til alle trossamfunn som mottar statlig finansiering om å tilrettelegge for et sunt oppvekstmiljø for barn, gjennom blant annet noen av ovenstående forslag, samt å generelt følge Barnekonvensjonen.

Oppbygging av et kompetansesenter, som både Redd Barna⁷, NKVTS⁸ og andre forskere⁹ tidligere har etterspurt. Kompetansesenteret kan bistå både myndigheter og menigheter med informasjon som kan være forebyggende. Hjelpeskilden kan være en base for et slikt kompetansesenter.

Myndighetene bør se nærmere på om den religiøse opplæringen i ulike trossamfunn kan være skadelig for barns utvikling, og om hvorvidt det bør anbefales et alternativt tilbud til møtedeltagelse for barn. Mange avhoppere forteller om traumer knyttet til selve møtedeltagelsen i menighetene, der det ble forkynt om dommedag og demoner. Voksne har en helt annen forutsetning for å prosessere/fortolke slik informasjon, mens barn mangler et viktig filter vi voksne har, noe som gjør at slike historier blir skremmende og traumatiserende. Eksempelvis kan ethvert trossamfunn være forpliktet til å ha godkjent og trosnøytral barnepass eller aktiviteter som ivaretar barns behov for lek og sosial utfoldelse.

Myndighetene bør sette barns oppvekstvilkår i lukkede trossamfunn under lupen, ved å se nærmere på hvilke publikasjoner som brukes i opplæringen av barn. Publikasjonene har vært benyttet som et ledd i indoktrineringen av barna, med høy vekt på lydighet til trossamfunnet og med en diskriminerende holdning til utvalgte seksuelle, politiske og religiøse orienteringer. Illustrasjonene i publikasjonene har også vært av svært skremmende karakter, og mange kan melde om stadige mareritt som følge av å ha blitt utsatt for en slik billedbruk i ung alder.

Hilde Langvann
Hjelpeskilden Norge, 11. oktober 2016

⁷ Nei til kompetansesenter: <http://www.aftenposten.no/norge/Avhoppere---Ensomt-og-toft-439176b.html>

⁸ "Religiøse bruddprosesser" rapport NKVTS (2008)

⁹ "Troen som ble en byrde", Brith Dybing, masteravhandling (2014)